

Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

УДК 338.28:004.67:330.341

Горященко Юлія Григорівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри підприємництва та економіки підприємства

Університет митної справи та фінансів

Горященко Юлия Григорьевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры предпринимательства и экономики предприятия

Университет таможенного дела и финансов

Horiashchenko Yuliia

PhD (Economics), Associate Professor,

Associate Professor of the Department of

Entrepreneurship and Economy of Enterprise

University of Customs and Finance

ORCID: 0000-0001-7020-1412

ПІДТРИМКА ДИФУЗІЇ ІННОВАЦІЙ У МАЛОМУ ТА

СЕРЕДНЬОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ

ПОДДЕРЖКА ДИФФУЗИИ ИННОВАЦИЙ В МАЛОМ И

СРЕДНЕМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ

SUPPORTING THE DIFFUSION OF INNOVATIONS IN SMALL AND

MEDIUM ENTREPRENEURS

Анотація. У даній статті проведено паралель між дифузією інновацій та рівнем прибутковості українських підприємств. Проведено понятійно-категоріальний аналіз терміну «дифузія інновацій». Указано основні принципи інноваційних рішень у системі інформаційного забезпечення інноваційної діяльності. До таких принципів віднесено: природний характер інновацій, аналітичні рішення, обґрунтованість,

добровільність, партнерство між усіма учасниками інноваційного процесу. Підкреслено, що недотримання цих принципів унеможлиблює прийняття добровільно або колективного рішення і передбачає прийняття небажаного для підприємств владного інноваційного рішення, яке, на відміну від колективного, приймається не соціальною системою, а групою осіб, що мають вплив або владу. Показано регіональні диспропорції за показником прибутковості (збитковості) великих, середніх та малих підприємств у 2015-2019 рр. Вказана відмінність між рівнем прибутковості великих, середніх та малих підприємств за регіонами обумовлена регіональними диспропорціями в соціальному, економічному, екологічному та політико-правовому розвитку. Окремо здійснено порівняння усіх економічних районів для глибшого розуміння інноваційного потенціалу країни та кластерного аналізу у подальших наукових розвідках. Підкреслено, що саме прибуткова діяльність підприємств є першим кроком до інноваційної діяльності. Проведені розрахунки засвідчили рівень готовності і здатності громадян щодо ведення бізнесу в країні. Встановлено нечіткий зв'язок між прибутковістю українських підприємств та їх інноваційною діяльністю. Основною проблемою для малого та середнього бізнесу в Україні, як і для бізнесу європейських країн, визначено недоступність діджитал виробничих і дистриб'юторських рішень. Вивчено німецький досвід дифузії інновацій у малому та середньому підприємстві, зокрема, залучення німецького малого бізнесу до цифровізації. На основі вивчення закордонного досвіду окреслено стратегічне завдання для українського малого та середнього підприємництва.

Ключові слова: інновація, дифузія інновацій, мале та середнє підприємництво, інноваційне рішення, прибутковість.

Аннотация. В данной статье проведена параллель между диффузией инноваций и уровнем прибыльности украинских предприятий. Проведен понятийно-категориальный анализ термина «диффузия инноваций». Указаны основные принципы инновационных решений как основы информационного обеспечения инновационной деятельности. К таким принципам отнесены: естественный характер инноваций, аналитические решения, обоснованность, добровольность, партнерство между всеми участниками инновационного процесса. Подчеркнуто, что несоблюдение этих принципов делает невозможным принятие добровольного или коллективного решения и предполагает принятие нежелательного для предприятий властного инновационного решения, которое, в отличие от коллективного, принимается не социальной системой, а группой лиц, имеющих влияние или власть. Показано региональные диспропорции по показателю прибыльности (убыточности) крупных, средних и малых предприятий в 2015-2019 гг. Отличие между уровнем доходности больших, средних и малых предприятий по регионам обусловлено региональными диспропорциями в социальном, экономическом, экологическом и политико-правовом развитии. Отдельно проведено сравнение всех экономических районов для более глубокого понимания инновационного потенциала страны и кластерного анализа в дальнейших научных исследованиях. Подчеркнуто, что именно прибыльная деятельность предприятий является первым шагом к инновационной деятельности. Проведенные расчеты показали уровень готовности и способности граждан к ведению бизнеса в стране. Установлено нечеткую связь между доходностью украинских предприятий и их инновационной деятельностью. Основной проблемой для малого и среднего бизнеса в Украине, как и для бизнеса европейских стран, определено недоступность диджитал производственных и дистрибьюторских решений. Изучено немецкий опыт диффузии инноваций в малом и среднем

предпринимательстве, в частности, привлечение немецкого малого бизнеса к цифровизации. На основе изучения зарубежного опыта обозначена стратегическая задача для украинского малого и среднего предпринимательства.

Ключевые слова: *инновация, диффузия инноваций, малое и среднее предпринимательство, инновационное решение, прибыльность.*

Summary. *This article draws a parallel between the diffusion of innovation and the level of profitability of Ukrainian enterprises. The conceptual and categorical analysis of the term “diffusion of innovations” is carried out. The basic principles of innovative solutions are indicated as the basis for information support of innovative activities. These principles include: the natural nature of innovation, analytical solutions, validity, voluntariness, partnership between all participants in the innovation process. It is emphasized that non-observance of these principles makes it impossible to make a voluntary or collective decision and presupposes the adoption of an undesirable innovative decision for enterprises, which, unlike a collective one, is made not by the social system, but by a group of people with influence or power. Shown are regional disparities in terms of profitability (loss ratio) of large, medium and small enterprises in 2015-2019. The difference between the level of profitability of large, medium and small enterprises by region is due to regional imbalances in social, economic, environmental and political and legal development. Separately, a comparison was made of all economic regions for a deeper understanding of the country's innovative potential and cluster analysis in further scientific research. It is emphasized that it is the profitable activity of enterprises that is the first step towards innovation. The calculations showed the level of readiness and ability of citizens to do business in the country. A fuzzy relationship has been established between the profitability of Ukrainian enterprises and their innovative activities. The main problem for small and*

medium-sized businesses in Ukraine, as well as for businesses in European countries, is the inaccessibility of digital production and distribution solutions. The German experience of diffusion of innovations in small and medium-sized businesses was studied, in particular, the attraction of German small businesses to digitalization. Based on the study of foreign experience, a strategic task for Ukrainian small and medium-sized businesses is outlined.

Key words: *innovation, innovation diffusion, small and medium business, innovative solution, profitability.*

Постановка проблеми. У наш час спостерігається надвисока швидкість поширення нових ідей та технологій, однак, не завжди такий процес відбивається у результатах діяльності вітчизняних підприємств: частка збиткових середніх та малих підприємств у країні наразі становить 22 та 27% відповідно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси дифузії інновацій вивчались великим колом учених і практиків ще з кінця ХІХ-початку ХХ ст., серед них Ж.-Г. Тард (процес запозичення інновацій описав як наслідування, 1890 р.) [1], Й. Шумпетер (ввів поняття «інновація», описав комплексність дифузії) [2], Е. Роджерс (саме після виходу його книги з однойменною назвою широке розповсюдження отримав термін «дифузія інновацій», 1962 р.) [3] і Т. Хегерstrand (автори теорії дифузії інновацій) [4], Б. Райан [5], Н. Гросс [5], Б. Твісс [6] та інші зарубіжні вчені.

У наш час проблемами поширення інновацій в соціальних, економічних, інформаційних системах активно займаються вітчизняні вчені Л.Л. Антонюк [7], В.С. Білозубенко [8], В.М. Геєць [9], О.І. Жилінська [10], Л.С. Лісовська [11], А.М. Поручник [7], В.С. Савчук [7], Т.Б. Середюк [8], Л.І. Федулова [12], І.Г. Ханін [8], Н.І. Чухрай [11] та інші вчені.

Формулювання цілей статті. Дослідницькими завданнями у роботі є:

- окреслити стратегічне завдання для українського малого та середнього підприємництва, виходячи з рівня інноваційного розвитку країни та регіонів, зокрема;
- встановити зв'язок між прибутковістю вітчизняних підприємств та їх інноваційною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Автор теорії дифузії інновацій Еверетт М. Роджерс дає таке визначення категорії: «дифузія – процес, під час якого інновація з плином часу через певні канали поширюється серед членів соціальної системи» [3].

На думку Б. Райана та Н. Гросса, дифузія інновацій – це «процес комунікації прихильників нових продуктів [5, с. 665]. Й. Шумпетер пропонує визначення дифузії інновації як «процес кумулятивного збільшення кількості імітаторів (послідовників), які впроваджують нововведення слідом за новаторами, очікуючи більших прибутків» [2].

Відповідно до теорії дифузії інновацій Е.М. Роджерсом визначено три види інноваційних рішень:

1. Добровільне інноваційне рішення – таке рішення приймається окремою особою, яка відрізняється від інших осіб в соціальній системі.
2. Колективне інноваційне рішення – рішення, що приймається колективно всіма особами соціальної системи.
3. Владне інноваційне рішення, на відміну від попереднього, приймається не соціальною системою, а групою осіб, що мають вплив або владу [3].

Сьогодні багато учених світу досліджують теоретичні проблеми інновацій та практичні питання дифузії інновацій, доводять їх велику значущість для суспільства і кожної особи, вбачають у них найцінніший ресурс. Однак, у створених умовах інформаційного хаосу, постфордизму,

недовіри до державних інституцій, важкої економічної кризи внаслідок пандемії, словом, тотальної невизначеності, прийняти добровільне або колективне інноваційне рішення видається у край складним завданням. Натомість, інновації та їх ідеалізація часто нав'язуються згори. Як уже було зазначено, владне інноваційне рішення, на відміну від колективного, приймається не соціальною системою, а групою осіб, що мають вплив чи владу, отож, так чи інакше, інновації є інструментом впливу на суспільство. В час, коли транслиуються переважно владні інноваційні рішення, в окремих випадках відбувається тиск на добровільне інноваційне рішення, мотивуючи це вимогами сьогодення та неминучим етапом цифровізації. Вважаємо, що інноваційні рішення повинні базуватися на таких принципах, як природний характер, аналітичні рішення, обґрунтованість, добровільність, партнерство між усіма учасниками інноваційного процесу.

Очевидною і найголовнішою проблемою сучасності, з якою стикаються вітчизняні підприємці у своїй практиці ведення інноваційної діяльності є недостатність ресурсів, у першу чергу, фінансових. У табл. 1 наведено питому вагу підприємств в кожній області та у середньому по економічному району, які отримали чистий прибуток. Саме прибуткова діяльність підприємств – упевнений крок до інноваційної діяльності.

Таблиця 1

Частка підприємств, які одержали прибуток з розподілом на великі, середні, малі за регіонами та економічними районами, частка підприємств, що займалися інноваціями та найбільші інноваційні підприємства у 2019 р.

Області	Питома вага підприємств, %			Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Найбільші інноваційно спрямовані підприємства
	великі	середні	малі		
<i>Придніпровський економічний район</i>					
Дніпропетровська	77,8	76,6	75,2	12,5	Інтерпайп, Метінвест, UDP Renewables. Yasno,
Запорізька	76,9	74,9	76,3	19,3	
Кіровоградська	85,7	74,7	81,0	н.д.	

<i>Середнє знач.</i>	80,1	75,4	77,5	15,9	Приватбанк, АТБ
<i>Донецький економічний район</i>					
Донецька	50	69,6	78,2	13,0	Yasno, Концерн «Стірол»
Луганська	83,3	73,6	78,2	14,9	
<i>Середнє знач.</i>	66,7	71,6	78,2	14,0	
<i>Східний економічний район</i>					
Харківська	70,0	78,8	71,2	н.д.	OLYMP Alcohol Company, «Монделіс Україна»
Сумська	87,5	71,8	72,0	18,9	
Полтавська	86,7	73,7	75,5	16,6	
<i>Середнє знач.</i>	81,4	74,8	72,9	17,8	
<i>Центральний економічний район</i>					
Київська	78,4	80,1	76,1	11,9	UDP Renewables, «UKRAVIT», ІТ- Інтегратор, Кернел, SQLAB
м. Київ	79,8	82,4	68,8	16,3	
Черкаська	91,7	77,9	77,2	18,6	
<i>Середнє знач.</i>	83,3	80,1	74,0	15,6	
<i>Подільський економічний район</i>					
Вінницька	86,7	76,7	75,9	15,4	Nemiroff, «Опілля»
Тернопільська	к	к	74,4	29,9	
Хмельницька	90	75,3	75,8	н.д.	
<i>Середнє знач.</i>	88,4	76,0	75,4	22,7	
<i>Поліський економічний район</i>					
Волинська	70	78,3	74,8	10,4	AB InBev Efes, Волиньхолдинг
Житомирська	100	77,9	71,4	14,0	
Чернігівська	100	74,7	73,4	8,7	
Рівненська	100	78	70,6	13,9	
<i>Середнє знач.</i>	92,5	77,2	72,6	11,8	
<i>Причорноморський економічний район</i>					
Одеська	81,8	76,5	73,0	16,5	UDP Renewables, AB InBev Efes
Миколаївська	85,7	75,5	78,9	23,2	
Херсонська	к	к	77,5	13,3	
АРК	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	
<i>Середнє знач.</i>	83,8	76	76,5	17,7	
<i>Карпатський економічний район</i>					
Закарпатська	80	71,6	76,9	7,0	ОККО, BERTA group
Івано- Франківська	71,4	74,2	79,6	16,9	
Львівська	67,9	78,1	72,6	12,8	
Чернівецька	н.д.	73,2	68,8	9,4	
<i>Середнє знач.</i>	73,1	74,3	74,5	11,5	
Україна	«Фармак», МХП, WOG, Датагруп, Нова Пошта, Сільпо				

к – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації (первинне та вторинне блокування вразливих значень); н.д. – немає даних; дані без урахування результатів діяльності банків та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: згруповано в економічні райони за даними Державної служби статистики України [14; 15]

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [16] належність підприємств до великих передбачає відповідність щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів – понад 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 мільйонів євро;
- середня кількість працівників – понад 250 осіб.

Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів – до 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 мільйонів євро;
- середня кількість працівників – до 250 осіб.

Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів – до 4 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 мільйонів євро;
- середня кількість працівників – до 50 осіб.

Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів – до 350 тисяч євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тисяч євро;

– середня кількість працівників – до 10 осіб.

На наш погляд, районування підприємств і узагальнення висновків щодо економічної ситуації у конкретному економічному районі має важливе значення. По-перше, Україна – велика країна і представлення її вісьмома районами дозволяє надати точну економічну характеристику територіально цілісній частині народного господарства. По-друге, важливо враховувати соціальні, культурні, демографічні та інші особливості кожного району та області, зокрема.

В середньому по Україні, питома вага великих підприємств, які одержали прибуток у 2019 р. склала 78% (відповідно, питома вага цієї групи підприємств, які одержали збиток – 22 %). Питома вага середніх підприємств, що одержали чистий прибуток – 77,6%; малих – 73,3%.

Отож, у більшості регіонах України функціонують переважно прибуткові великі підприємства, однак ситуація по країні нерівномірна: у Житомирській, Чернігівській та Рівненській областях – абсолютно усі великі підприємства у 2019 р. отримали чистий прибуток, у Львівській області – 67,9%, у Волинській та Харківській – 70%, у Донецькій – 50% (без урахування результатів діяльності банків та підприємств частини тимчасово окупованої території області). Укрупнення регіонів у економічні райони дало схожі результати: найвище середнє значення показника у Поліському економічному районі (куди входять Волинська, Житомирська, Чернігівська та Рівненська області), найнижче – у Донецькому (Донецька та Луганська області) та Карпатському економічному районі (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області).

Частка прибуткових середніх підприємств в цілому по Україні, як бачимо, у 2019 р. була дещо меншою за частку прибуткових великих підприємств, але значно більшою за частку прибуткових малих підприємств.

Відмінність між рівнем прибутковості великих, середніх та малих підприємств за регіонами обумовлена регіональними диспропорціями в соціальному, економічному, екологічному, і, не в останню чергу, політико-правовому розвитку. Так, з початком військових дій на сході України природно частка прибуткових підприємств суттєво скоротилася. В середньому по Україні налічувалось усього 56,2% прибуткових великих підприємств [14]. У Херсонській, Рівненській та Донецькій областях у 2014 р. питома вага збиткових великих підприємств перевищувала 75%. У середньому по Україні налічувалось 70,6% прибуткових середніх підприємств та 73,5% прибуткових малих підприємств із загального їх числа. Натомість, питома вага середніх підприємств з від'ємним фінансовим результатом більше 30% була у Київській, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві. Частка прибуткових малих підприємств за 2014 р. в цілому по Україні становила 73,5%, найнижчі показники у м. Київ (67%), Рівненській області (71,6%).

Найбільше середніх підприємств, які одержали чистий прибуток, спостерігалось у Центральному економічному районі, зокрема у м. Київ та Київській області, найменше – у Донецькому та Карпатському районах.

Лідером за часткою малих підприємств (з урахуванням мікропідприємств), що одержали чистий прибуток серед усіх економічних районів був Донецький економічний район. Аутсайдером – Поліський економічний район. Як бачимо, в Україні у 2019 р. було 26,7% збиткових малих підприємств (з урахуванням мікропідприємств).

Як видно з таблиці 1, найвища інноваційна активність у 2019 р. спостерігалася на підприємствах Подільського економічного району, найнижча – Карпатського економічного району. У розрізі регіонів, найвища – серед підприємств Тернопільської області та найнижча – Закарпатської області. Варто зауважити, що за досліджуване п'ятиліття, ситуація значно змінилася у багатьох регіонах, як приклад, питома вага

підприємств, що займалися інноваціями у Миколаївській області скоротилася з 31,2% у 2015 р. до 23,2% у 2019 р. Значне скорочення показника відбулося в Івано-Франківській, Львівській, Закарпатській та інших областях. На жаль, не дивлячись на зростаючий інтерес вітчизняних науковців, практиків й бізнес-еліти до проблем розбудови інноваційного простору в Україні, розуміючи важливість інформаційного забезпечення інноваційного розвитку, на державному рівні періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки», починаючи з 2015 року [14], отож наступні регіональні показники щодо інноваційної активності підприємств отримаємо лише на початку 2022 р.

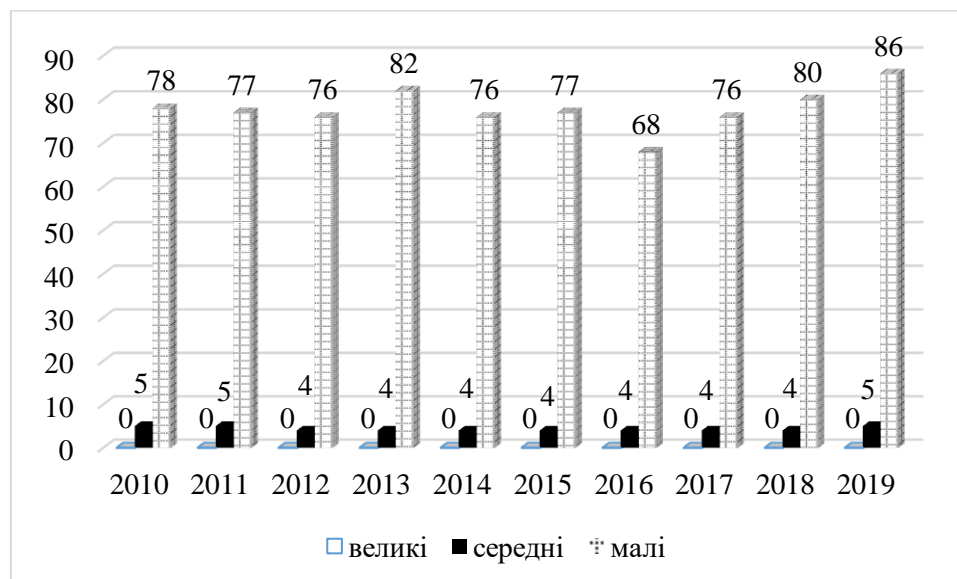
В цілому, прослідковується нечіткий зв'язок між прибутковістю підприємств та їх інноваційною діяльністю.

Інноваціями вказаних у таблиці підприємств були:

- сертифікована СУІБ, автоматизація бізнес-процесів на bpm'online, послуга SOC, продукти «Безпечне місто», «Електронна медицина» та ін. (Датагруп);
- будівництво на заводі Інтерпайп НТЗ нових ліній з виробництва залізничних коліс і виробництва обсадних труб з преміальними різьбовими з'єднаннями;
- модернізація корпоративної мережі підприємств «Полтавагазвидобування», «Антонов», впровадження системи smart&safe city в Запоріжжі (ІТ-Інтегратор);
- єдина інноваційна екосистема сучасного агровиробництва DigitalAgriBusiness, аналітичний GIS-портал (Кернел);
- швидкий розвиток мережі 4G з найвищою швидкістю мобільної передачі даних (Київстар);
- сонячні електростанції «Скіфія-Солар», «Порт-Солар», «Гудзовка-Солар», «Арциз-Солар» (UDP Renewables);

- перший сервіс онлайн-кредитів в Україні, в якому можна швидко отримати гроші на карту будь-якого українського банку (moneyveo);
- блокчейн, розумне землеробство, роботизація, програма розвитку стартапів МНР accelerator (МХП);
- відкриття третього інноваційного терміналу, запуск авіа доставки (Нова пошта);
- оновлений мобільний додаток WOG Pride з інтегрованим методом оплати Apple Pay, оптимізація процесів за допомогою бізнес-рішень Apple тощо [15].

Наведемо рисунок, на якому проілюструємо відносний показник діючих підприємств на 10 тис. осіб населення в певний момент часу (рис. 1). Цей показник засвідчує готовність і здатність вести бізнес або бути підприємцем [17, с. 5].

Рис. 1. Кількість великих, середніх та малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення (без урахування ФОП), одиниць

Джерело: побудовано за даними [14]

В цілому, можна констатувати про наближення показника готовності до ведення бізнесу в Україні до загальноєвропейських показників. Однак, залишається питання ефективності від такої діяльності, вирішення проблем управління інноваційним розвитком, складність залучення

експертів та аналітиків як на середніх, так і на малих підприємствах, мала підтримка владних органів. Прикро, але держава на сьогоднішній день не є активним учасником розбудови інноваційної екосистеми, що позначається на результатах діяльності українських підприємств. Також, рівень зацікавленості підприємств, університетів, корпорацій у співпраці дуже низький.

Детальніше зупинимося на аналізі малого підприємництва – «прихованих чемпіонів», як називають його у Німеччині [17]. Гострими проблемами для малого і середнього бізнесу є недосконале податкове та експортне законодавство, відсутність можливостей для започаткування успішного бізнесу, фінансово-економічні проблеми, посилені пандемією.

Крім того, проблемою для малого та середнього бізнесу в Україні, як і для бізнесу європейських країн, є недоступність діджитал виробничих і дистриб'юторських рішень, які переважно реалізуються на великих підприємствах [17, с. 23].

Наприклад, для залучення німецького малого бізнесу до цифровізації, на урядовому рівні було створено агенції, які впроваджують цифрові інновації і створюють доступ до них малого і середнього бізнесу, взаємодіють з ним, передаючи досвід. Одна з агенцій надає підтримку із застосування хмарних комп'ютерних технологій (Mittelstand 4.0 for the Cloud), друга – допомогу в галузі управління цифровими процесами і ресурсами (Mittelstand 4.0 for Processes), третя – підтримку у сфері менеджменту інновацій й використання цифрового зв'язку (Mittelstand 4.0 for Communication), четверта – послуги з консультування щодо нових технологій у цифровій торгівлі (eBilling) і торгівлі обладнанням [18].

Дані агенції у Німеччині передають досвід експертним центрам, які, у свою чергу, доносять інформацію до малих підприємств.

Висновки.

1. За прикладом деяких європейських країн, стратегічним завданням для українського малого та середнього підприємництва має бути його розвиток до рівня Індустрії 4.0.

2. Встановлено нечіткий зв'язок між прибутковістю українських підприємств та їх інноваційною діяльністю; зауважено, що прибуткова діяльність підприємств є першим кроком до інноваційної діяльності.

3. Окреслено головні проблеми малого і середнього бізнесу, серед яких недосконале податкове та експортне законодавство, труднощі у започаткуванні бізнесу, недоступність цифрових виробничих і дистриб'юторських рішень, фінансово-економічні проблеми, посилені пандемією.

Література

1. Gabriel Tarde *L'opinion et la foule = Public opinion and the crowd* CreateSpace Independent Publishing Platform, 2018. 248 p.
2. Schumpeter J., Backhaus U. *The Theory of Economic Development*. In: Backhaus J. (eds) *Joseph Alois Schumpeter. The European Heritage in Economics and the Social Sciences*. 2003. vol 1. Springer, Boston, MA. URL: https://doi.org/10.1007/0-306-48082-4_3.
3. Everett M. Rogers *Diffusion of innovations*. New-York: The Free Press, 1983. 453 p.
4. Hagerstrand T. *Innovation Diffusion as a Spatial Process*. Postscript and translation by A. Pred. Chicago and London: University of Chicago Press, 1967. 334 p.
5. Ryan B., Gross N. *The Diffusion of Hybrid Seed Corn in Two Iowa Communities*. *Rural Sociology*, 8 (March), 1943. P. 708.
6. Твисс Б. *Управление научно-техническим нововведением*. М.: Экономика, 1989. 217 с.

7. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. К. : КНЕУ, 2013. 394 с.
8. Ханін І. Г., Білозубенко В. С., Середюк Т. Б. Особливості розвитку процесів дифузії інновацій у секторі ІКТ в Україні. Економічний простір. 2020. № 158. С. 28-37.
9. Геєць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України // Економіка України. 2014. № 12. С. 4-19.
10. Жилінська О. І. Розвиток інституту патентування в моделі «відкритих інновацій» // Бізнес Інформ. 2016. № 12. С. 12-23.
11. Чухрай Н. І., Лісовська Л. С. Управління інноваціями: навч. посіб. : Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. 277 с.
12. Федулова Л. І. Концептуальні засади формування інноваційної системи підприємств // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 10. С. 195-205.
13. Горященко Ю.Г. Інтеграційні процеси в інноваційному підприємстві України // Економічний простір. №162. 2020. С. 63-68.
14. Державна служба статистики України // Держстат України, 2021. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 02.04.2021).
15. Вишневський Ю. Топ-20 найбільш інноваційних компаній України Dsnews: онлайн газета URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/top-20-samyh-innovatsionnyh-kompaniy-ukrainy-02122019220000> (дата звернення 02.04.2021).
16. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» з ред. від 14.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 01.04.2021).
17. Як малим та середнім підприємствам України стати національними та глобальними чемпіонами?: аналітична записка. Центр економічної

стратегії, 26.09.2019. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/%D0%A6%D0%95%D0%A1-final-UA.pdf> (дата звернення 30.03.2021).

18. Mittelstand Digital. URL: <https://www.mittelstand-digital.de/MD/Navigation/DE/Home/home.html> (дата звернення 02.04.2021).

References

1. Gabriel Tarde L'opinion et la foule = Public opinion and the crowd CreateSpace Independent Publishing Platform, 2018. 248 p.
2. Schumpeter J., Backhaus U. The Theory of Economic Development. In: Backhaus J. (eds) Joseph Alois Schumpeter. The European Heritage in Economics and the Social Sciences. 2003. vol 1. Springer, Boston, MA. URL: https://doi.org/10.1007/0-306-48082-4_3.
3. Everett M. Rogers Diffusion of innovations. New-York: The Free Press, 1983. 453 p.
4. Hagerstrand T. Innovation Diffusion as a Spatial Process. Postscript and translation by A. Pred. Chicago and London: University of Chicago Press, 1967. 334 p.
5. Ryan B., Gross N. The Diffusion of Hybrid Seed Corn in Two Iowa Communities. *Rural Sociology*, 8 (March), 1943. P. 708.
6. Tviss B. Upravlenie nauchno-tekhnicheskim novovvedeniem. Moscow: E`konomika, 1989. 217 p.
7. Antoniuk L. L., Poruchnyk A. M., Savchuk V. S. (2013). Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii : monohrafiia. Kiev : KNEUю 394 p.
8. Khanin I. H., Bilozubenko V. S., Serediuk T. B. (2020). Osoblyvosti rozvytku protsesiv dyfuzii innovatsii u sektori IKT v Ukraini. *Ekonomichnyi prostir*. № 158. P. 28-37.

9. Heiets V. M. (2014). Instytutsiina obumovlenist innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. № 12. P. 4-19.
10. Zhylynska O. I. (2016). Rozvytok instytutu patentuvannia v modeli «vidkrytykh innovatsii». *Biznes Inform.* № 12. P. 12-23.
11. Chukhrai N. I., Lisovska L. S. (2015). Upravlinnia innovatsiiamy: navch. posib. : Nats. un-t «Lviv. Politekhnik»». Lviv : Vyd-vo Lviv. politekhniky 277.
12. Fedulova L. I. (2014). Kontseptualni zasady formuvannia innovatsiinoi systemy pidpriemstv. *Aktualni problemy ekonomiky*. № 10. P. 195-205.
13. Horiashchenko Yu. H. (2020). Intehratsiini protsesy v innovatsiinomu pidpriemnytstvi Ukrainy. *Ekonomichnyi prostir*. №162. P. 63-68.
14. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy / Derzhstat Ukrainy, 2021. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (accessed 02 April 2021).
15. Vyshnevskiy Yu. Top-20 naibilsh innovatsiinykh kompanii Ukrainy. *Dsnews: onlain hazeta*. Available at: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/top-20-samyh-innovatsionnyh-kompaniy-ukrainy-02122019220000> (accessed 02 April 2021).
16. Zakon Ukrainy Pro bukhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (accessed 01 April 2021).
17. Yak malym ta serednim pidpriemstvam Ukrainy staty natsionalnymy ta hlobalnymy chempionamy?: analitychna zapyska. Tsentri ekonomichnoi stratehii, 26.09.2019. Available at: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/%D0%A6%D0%95%D0%A1-final-UA.pdf> (accessed 30 March 2021).
18. Mittelstand Digital. Available at: <https://www.mittelstand-digital.de/MD/Navigation/DE/Home/home.html> (accessed 02 April 2021).